

ANTROJI DALIS

MOKSLAS, MENAS, LITERATŪRA

DRAUGAS

Saturday supplement

1996 m. gruodžio mėn. 7 d. / December 7, 1996

Nr. 238(42)

KERTINĖ PARAŠTĖ

Kūdikėlio dvasia

Šį rytą pabudęs vos neišskridau pro langą į žydėjantį skliautą. Argi tai žiema? — pagalvojau. Prasideda sauleta graži diena. Miestas džiūgaus nuo žmonių važiavimo, vaikščiojimo, skubėjimo, dovanų ieškojimo, pirkimo, žiopinėjimo...

Atidžiau įsižiūrėjęs į lange įrėmintą skliauto keturkampį, pamaniau blyškų mėnulį, dar likusį po dingusios nakties. Atrėdė lyg saga ant melsvų marškinių. Toks švelniai blyškus ir toks ypatingas ten žydroje laisvėje. Šviesai didėjant saga pamažėl išdilo. Bet jos atšvaitas tebeliko atminty: juk po tiek metų šioje buveinėje pro šiaurinį langą mėnuo man pasirodė pirmą kartą. Ryte! Reiškia, bus ypatingos Kalėdos.

Jeigu kas paklaustų, kuo būtent bus ypatingos šiemetinės Kalėdos, negalėčiau atsakyti. Turime gi išmintingą dvasininką. Kunigai visada mums tauriai išaiškina Kalėdų prasmę. Tegaliu tik kukliai pridurti: Kalėdos kiekvienais metais būna skirtingos, nors tradicija yra ta pati. Žmonės iš prigimties mėgsta kartoti tai, kas kiekvienais metais, kad ir skirtingai, pasikartoja. Ar ne keista? Taip jau sutvarkyta mūsų gamta. Šiame skirtingame pasikartojime, drįstu tarti, glūdi dieviškojo principas — atseit yra tam tikra tvarka. O tvarkingas gali būti tik Protas, nustatantis ne tik planetos Žemės raidą, bet ir begalinį žvaigždynų visumos dėsnius.

Manau, žmonijai begalybės sąvoka nėra tiek suprantama, kiek regimo pasaulio sąvoka. Begalybė mus apstulbina bausiu nežinomyje. Linksmau šnekant — nei šis, nei tas paslaptimi. Kas kita tam tikru laiku tam tikroje dangaus vietoje regimų tolimų žvaigždžių buvimas. Tai lyg įrodytas, kad mes esame pratingoje sąrangoje, nepaisant dažnų mūsų aplinkoje pasitaikančių „chaotiškų“ negandų. Jų repertuaras yra įvairus. Protąjanti žmonija iš dalies nutuokia jų priežastis. Bet apvaldyti — deja! Gamta nepaiso, ar mums patinka vienokia ar kitokia jos apraška. Tik nemanykime, kad gamta yra akla. Žmonės, kaip gamtos sąnarėliai, vis dėlto turi akis. O kam gi duotos akys? Kad matytume. O kam duotos protas? Kad mąstydamas rastume būdus išvengti to, kas mus skaudina, skurdina...

Kad mes ieškome danguje taiką skelbiančios žvaigždės, yra ne tik

jausmų, bet ir žmogiško proto išdava. Kūdikėlio atėjimo tradicija nėra tik gražių metinių apeigų kartojimas, ne vien komercinis išibėgėjimas, ne vien šeimos susibūrimo šventė su valgių ir dovanų gausa. Kūdikėlio gimime dalyvauja ir didysis Logos. Kitu žodžiu tariant, Protas, susijęs su nustatytos būtinybės eiga. Su tam tikru tikslu. Siekiu. Idėja. Su linkme... Visada yra linkmė. Žmonijos atveju, gyvybės testinimo, išsilankymo, skausmo slopinimo linkmė. Kelias į džiugesį, į sveikatą, į taiką. Į pusiausvyrą. Į gaivalingą, drauge ir pavojingą, kenksmingų geidulių pažabojimą. Niekio nepadarysi, tokia yra visuotinio Proto kryptis. Dieviškoji raida. Tinkamai suprasta, ji gali būti mums labai ir labai naudinga. Ta prasme ir išskyla Kalėdų kelrodės žvaigždės reikšmė. Vienintelės žvaigždžių gausybėje. Tarsi ji būtų svarbiausioji Tiesa.

Nesugebu manyti per amžius brandintos Etikos sąvokomis. Čia mano reiškiamos mintys yra per dūm tiesmukos. Bet pasikliaunant blaivių protu, kai dar sugebi matematiškai suvesti savo mėnėsinių samatą, kai be vargo surand miesto plane ieškomą gatvę ir ten nuvažiuoji, manau, turi šiokią tokią teisę į paprastą logiką. Taip pat turi teisę į pagrindinių moralės nuostatų suvokimą. Esi civilizacijos narė-narys. Tau nėra svetimi žmonijos supoliai. Ir jeigu Kūdikėlio gimimą priimi kaip tavosios dvasinės tradicijos testinimo Simbolį, tai tavo protavimo duotybė turi ir gerumo kryptį. Jos perspektyvoje atsiveria daug kilnių galimybių. Žvaigždės idėjos apviesotas protavimas tampa tikslesnis, humaniškesnis. Naudingas ir augalui, ir gyvuliui, ir žmogui.

Šio rašinio antraštę pasiskolinau iš Aido Marčėno eilėraščio „kūdikėlio dvasia“ rinkinyje *Dulkės*. Čia eiliuojama apie tą užtekėjusią žvaigždę, vedančią „per smėlynus šventus“ ir patį paprasčiausią būvį. Su dovanomis atvykę karaliai stebisi: *kas gi čia per tvartelis / nei kaip uoloje / ar čia gimė vaikelis / ta žvaigždė danguje*. Eilėraščio raktas glūdi pradžioje ir pabaigoje kartojamoj nuostabioj minty: *niekad nieko neprašo / kūdikėlio dvasia*. Pridursiu: tik trapiam kūnui reikalinga globa.

Pranas Visvydas

Paskutinis skrydis į namus

Kunigo Valdemaro Cukuro gyvenimas ir mirtis

SESUO ONUTĖ MIKAILAITĖ

Prieš beveik dešimtį metų Lietuvų katalikų mokslo akademijos suvažiavime kun. dr. Valdemaras Cukuras skaitė paskaitą apie pasakojimo vaidmenį teologijoje (*LKMA Suvažiavimo Darbai*, 1987, „Pasakojimo rolė teologijoje“). Cituoju jo anuomet tartus žodžius:

„Visi mes mėgstame pasakas, nuotykių atpasakojimus, legendas, sakmes. Jos igudusio pasakoriaus lūpose įgyja naują gyvenimą, pažadina vienokį ar kitokį atgarsį klausytojuose, nes jos neišvengiamai paliečia tas stygas, kurios mūsų pačių patyrimuose rezonuoja. Iš tikinčiojo žmogaus taško žvelgdami ir panaudodami mistikams artimą pavyzdį, galėtume sakyti, kad visas mūsų gyvenimas, asmeninis ir visuomeninis, giliausia prasme yra pasaka, kurią gerasis Dievas seka mus kurdamas ir leisdamas mums žiedu atsisukti jo sukurtajame pasaulyje.“

Tikriausiai visi sutiksime, jog pati įdomiausia, nuostabiausia pasaka tai kiekvieno žmogaus gyvenimo pasaka. Kol gyvename, trūniamės kartu šiame pasaulyje, tik retkarčiais išdrįsime vienas kitam atsiverti ir pasidalinti savo gyvenimo pasaka. Ir tokie momentai tampa stebuklingi artimo, šilto, tikro bendravimo momentai. Bet dažniausiai, net artimai gyvendami šalia vienas kito, vieni kitų nepažįstame. Būdami „moliniai indai“, pasak šv. Pauliaus, žemiškojo gyvenimo eigoje tokie ir pasirodome vieni kitiems, tuose induose slypinčių turtų neįžvelgdami. Išorės molui sutrūkęs, sutrupėjęs, ištryškta šviesa. Artimą žmogų laidodami, kartais praregime, nušvintame nuostaba, bent šiek tiek suvokdami jau pasibaigusio gyvenimo tikrąją pasaką.

Gyvenimo pasakos pabaiga

Paminėti mėnesį nuo a.a. kun. Cukuro mirties, susirinkome šv. Mišioms mūsų visuomenės kopytėlyje Putname, kur kun. Valdemaras per pastaruosius tryliką metų kasdien aukėjo Kristaus auką. Buvome apie 200 asmenų, į kuriuos mūsų diecezijos vysku-

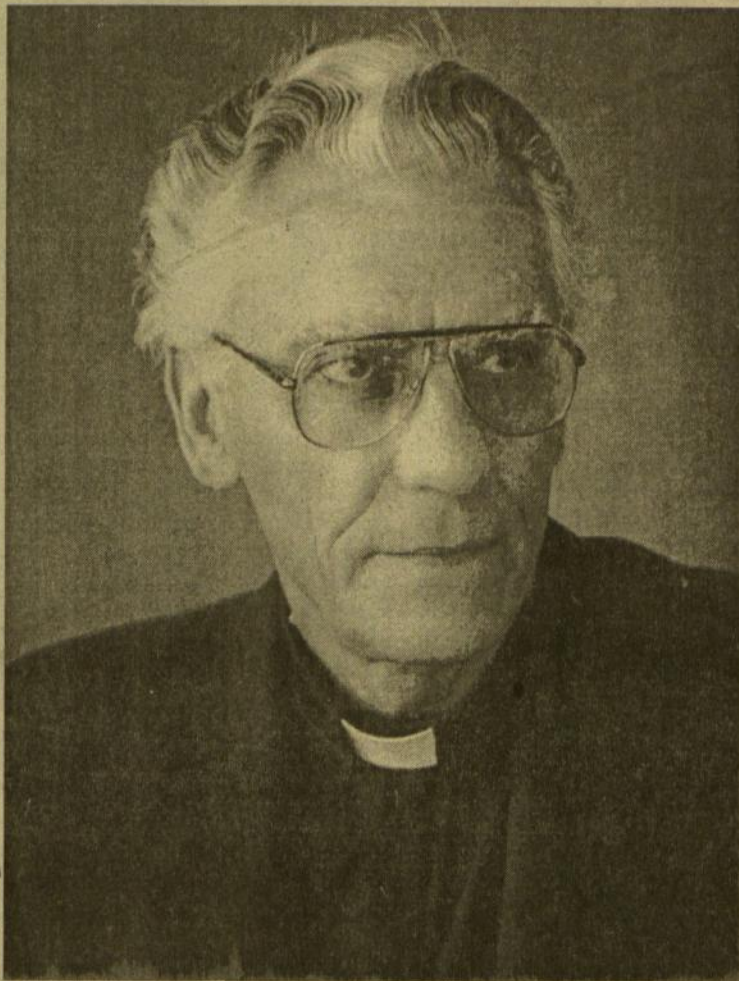
* Prisiminimo žodžiai, tarti a.a. kun. Valdemaro Cukuro mokinės, sesers Onutės Mikailaitės Dainavoje, Ateitininkų studijų dienose, 1996 m. rugsėjo 1 d.

pas prabilo tokiais žodžiais: „Susirinkome švęsti kun. Valdemaro gyvenimą, ir ne tik jo gyvenimą, bet drauge ir amžinąjį gyvenimą, į kurį jis jau įžengė“.

Mėgstame pasakas, kurios gerai baigiasi. Nors dabar tai literatūroje nemandinga, bet išlikusi mūsų vaikiška sąmonė vis viena trokšta, kad pasakos pabaiga būtų graži. Kun. Cukuro gyvenimo pasaka baigėsi itin gražiai, nors ir netikėtai. Paskutinis jo dienyno įrašas prieš išvykstant su ekskursija į Lietuvą šių metų liepos pradžioje buvo liepos 19 diena: „Grįžtu namo“. Liepos 17 dieną mirė Vilniuje. Paskutiniuoju savo skrydžiu apsukęs didžiulį, visą gyvenimą (81-erius metus) apimantį ratą jis sugrįžo į prieš 52 metus paliktą Tėvynę, į pačią jos sostinę, kur paaukojo paskutines šv. Mišias Vilniaus Katedroje, po keturių valandų mirė vienoje Vilniaus ligoninėje sakydamas: „Leiskite man dabar truputį pailsėti...“

Kaune likusios jo sesers Liucijos žodžiais, štai jo gyvenimo pasakos pabaiga: „Kun. Valdemaras palaidotas labai gražioje vietoje, Antakalnio kapinėse. Beveik patį viršūnę aukščiausios kalvos; reikia lipti vingių vingiais daugybę laiptelių. Labai lengva bus rasti jo kapą. (Tai man priminė tuos 76 laiptus į Jono Biliūno kapą Liudiškių pi-liaikalnio viršūnėje...)“. Primena ir Biliūno pasaką apie kopimą į kalną pasiekti Laimės žiburį; primena ir Čiurlionio tapytą žmonių procesiją, kopiančią į kalną; primena ir didžiojo šventojo Jono nuo kryžiaus mistinį veiklą apie kilimą į Dievo meilės kalną. O šis šventasis ir jo mokymas apie dvasinį gyvenimą kaip tik buvo kun. Cukuro specialiųjų studijų sritis. Romos Angelicum universitete jis rašė disertaciją apie Jono nuo kryžiaus dvasinės nakties psichologiją, t.y. kaip žmogus išgyvena jausmų apvalymą, kad galėtų pilniau atsiverti ir atsiduoti Dievo meilei. Ši tematika jauną kunigą gana anksti patraukė; kažkas jame veržėsi į dvasinį skrydį. Ir religinio nerimo bei ieškojimo mįslė jį masino jau gimnazisto suole, kai su dideliu užsidegimu emė skaityti Dostojevskio romanus. Vėliau apie rašytojo religinį nerimą rašė kitą disertaciją Gregorianum universitete filosofijos daktaratui įsigyti. Šios jo jau pokarinėje Romoje parašytos studijos nurodo ir jo paties sielos polėkių kryptį.

Visi juk prisimename savo jaunatviškus idealus, troškimus, polėkius. Viduramžį pasiekę bei gyvenimo verpetų nešami, galbūt atsidusime, visa tai prisiminė. Ar bent kiek išliko mummyse to jaunatviško idealizmo, ar viskas jau nugarmėjo užterštame kasdienybės sraute? — kartais drįstame patys savęs paklausti... Pamenu, kad pastaruoju metu, mums kalbėdamas Putname, kun. Valdemaras sykliais save lygindavo su šventraštiniu Jobu — viską turė-

Kun. Valdemaras Cukuras (1915-1996)

jęs, viską praradęs, dieviškąją mįslę spręsti bandęs žmogus, galop priverstas nusilenkti prieš žmogiškąjam protui nesuvokiamą Dievo planą, vykdomą jo asmeniškame gyvenime ir plačioje visatoje. Jobas įdomus ypač tuo, kad įstengia prasiskverbti pro savo triuškinančią ir nesuprantamą kančią bei netekti į Dievo Apvaizdos akinančiai šviesius kelius, pripažindamas, kad Visagalis žino ką daro.

Kun. Valdemaro sesutė taip įvertino jo nueitą kelią: „Ilga, graži ir prasminga gyvenimą nugalėjęs mano brolelis. Jis visada mylėjo savo mamą ir Dievą. Laiškuose man visada rašydavo „Mama“ iš didžiosios raidės. Nes tik per jos religingumą ir gerą širdį Valdemaras pasirinko kunigo kelią į gyvenimą. Dabar judviejų sielos jau tikriausiai susitiko ir džiaugiasi“.

Gyvenimo pasakos pradžia

Ir taip grįžtame į kun. Valdemaro gyvenimo pasakos pradžią.

Gimė jis Latvijoje, Lietuvos pasienyje, 1915 metais. Tėvas buvęs netikintis, o motina Magdalena tikinti, švelni. Ankstyvoji jo aplinka buvo nekatalikiška ir nelietuviška. Į katalikybę ir į lietuviybę jis persisvėrė lankydams Biržų gimnaziją, kurioje kapelionas buvo mokinių labai mylimas kun. Petras Rauda. Jau gimnazisto suole Valdemaras grūmėsi ir sprendė pagrindinius savo gyvenimo krypties klausimus.

Tuo metu Biržų gimnaziją lankė daug šiapus ir anapus Atlanto lietuviškame gyvenime pasižymėjusių asmenų, kaip, pvz., poetas Bernardas Brazdžionis, kun. Alfa Sušinskas, prel. Kazimieras Vasiliauskas, Veronika Rimkutė (Nijolės Sadūnaitės mama), matematikas Česlovas Masaitis ir kiti. Savo mokslo draugą Valdemarą Česlovas Masaitis taip prisimena: „Jau tada jis buvo kiek kitoks, negu dauguma mūsų, kurie spardėme futbolą, laktėme pačiužomis po užsalusį Širvenos ežerą. Jisai atrodė dau-

giau susikaupęs ir daugiau laiko skyrė skaitymams“.

Anksti jame pabudo meilė literatūrai, muzikai, slėpingam dvasios gyvenimui. Pats pasakoja, kad dar gimė azistu būdamas skaitęs Beethoven'o gyvenimą ir išgirdęs jo muziką taip buvęs visu tuo apsuvaigęs, jog visą savaitę negalėjęs nei miegoti, nei valgyti. Muzika jam tapo galingu dvasinio skrydžio sparnu — joje jis rado džiaugsmą, pagūdą, nusiramimą, žodžiais neišreiškiamas žmogaus dvasios gelmes. Gilus religingumas buvo antrasis jo dvasios skrydžio sparnas. Save jis laikė konvertitu-atsivertėliu ir tai buvo būdinga giliausiai jo savimonei.

Žodis ir muzika

Po mirties radau vieną jo skaitytą knygą su pažymėta vieta: „Yra žodžio kelias ir muzikos kelias, ir gali atsistoti, jog pajunti reikalą pasirinkti tarp žodžio ir muzikos. Taip buvo man. Jaučiau, kad reikia rinktis arba žodį, arba muziką, vienam iš kurių turėsiu pašvęsti savo gyvenimą. Pasirinkau žodį. Bet dabar, po daugelio metų ir po daugelio žodžių, jaučiu galįs sugrįžti prie muzikos... Po tam tikro laiko tarpinio abu keliai susijungia“ (John S. Dunne, *Love's Mind*). Viešpats savo kvietimo žodžiu prakalbino jaunąjį Valdemarą ir jis pasirinko tarnauti dieviškajam žodžiui, kuriam visą gyvenimą buvo ištikimas. Muzika liko asmeniškų sielos skrydžio sparnu.

1935 metais įstojo į Kauno kunigų seminariją, drauge su kitais 262 klierikais Valdemaras ruošėsi kunigui gyvenimui. Yresniųjų klasių klierikai lankė paskaitas Vytauto Didžiojo universiteto teologijos-filosofijos fakultete. Kun. Valdemaras ten studijavo prie rektoriaus prel. Prano Kuračio, apie kurį čia, Dainavoje, pasakojo savo prisiminimus prieš kelerius metus. Eidamas kun. Ylos, kun. Lipniūno ir kitų išmintais takais, klierikas Valdemaras taip pat bendradarbiavo katalikiškoje spaudoje, redagavo klierikams skirtą laikraštėlį. 1938 metais Kauno katedroje pašvęstas kunigų birželio 11 dieną, tą patį rudenį jau pradėjo kapelionauti bei tikybą dėstyti įvairiose gimnazijose. Nuo 1938 iki 1944 metų dirbo su jaunimu Šetėje, Jurbarko, Ukmergėje, Šiauliuose.

(Nukelta į 2 psl.)

Kun. Valdemaras Cukuras su Kauno arkivyskupu Vincentu Kardinolu Sladkevičium 1994 metais Kaune.

Šiame numeryje:

Ko tikimės iš Kalėdų • A.a. kun. Valdemarą Cukurą prisimenant
• Marko Zingerio pirmoji pjesė Kaune • Nauji menininkų rūmai
Vilniuje • Parodos Čikagoje ir Lemont'e • Nauji leidiniai ir knygos

Paskutinis skrydis į namus

(Atkelta iš 1 psl.)

Buvę jo mokiniai pasakoja, kaip jaunas kunigas juos sužavėjęs. Savo tarpe jie samprotaudavo, kaip toks dailus vyras, „turintis nepaprastai gražaus tembro balsą, galėjęs tapti garsiu teatro solistu, atsisakė pasaulio garbės ir, spinduliuojantis susikaupimu, švelnumu, tyliai dalino savo širdies šviesą Lietuvos jaunuomenei... Jis skleidė tokį gerą ir galingą dvasios lauką, kad pasijusdavome tarsi ištirpdyti vidudienio kaitros... Laukdavome jo pamokų, pamokslų, giedojimo, bendravimo...“ Ir tas jaunatviškas žavesys, tie mieli prisiminimai daugelį kun. Cukuro buvusių mokinių palaikė tamsios, gniuždancios sovietų priespaudos dešimtmečiais. Praėjus penkiasdešimčiai metų, kai nuslinko geležinė uždanga ir atsirado galimybė aplankyti Lietuvą, jo mokiniai iš įvairių miestų suvažiavo jį pamatyti, sutikti, išlydėti. Ir savo kunigystės 50-ies metų sukaktį jis šventė Lietuvoje savo buvusių mokinių bei kolegų kunigų tarpe. Ir savo 80-ąjį gimtadienį jis šventė išsilgtoje Tėvynėje. Ar tai ne Dievo Apvaizdos dovana?

Dienos ir darbai

Dirbdamas su jaunimu Lietuvoje ir vėliau JAV, kun. Valdemaras jaunas protus ir širdis patraukė prie ateitininkų organizacijos, kuriai ir pats priklausė būdamas gimnazistu Biržuose. Ateitininkų idealai jam buvo labai arti širdies. Gimnazijoje, kur kapelionavo, steigė moksleivių ateitininkų kuopeles ir joms vadovavo. Amerikoje taip pat įsijungė į ateitininkų gyvenimą bei veiklą. Mirus kun. Stasiui Ylai, buvo pakviestas tapti Ateitininkų federacijos dvasios vadu ir tas pareigas ėjo 13 metų.

Šalia jaunimo auklėjimo bei mokymo kun. Cukuras su atsidedimu dirbo sielovados darbus. Atvykęs į Ameriką 1950 metais, pradėjo dirbti parapijoje Columbus, Ohio. Gerai išmokęs anglų kalbą, o kalboms turėjo gabumą ir jau mokėjo vokiečių, italų ir prancūzų kalbas šalia gimtosios latvių bei greit pasisavintos lietuvių kalbos, jis nesunkiai prisitaikė prie amerikiečių gyvenimo ir sėkmingai dirbo amerikiečių parapijose. Tačiau svetimame krašte vis vien širdis linko prie savųjų. 1951 metais jis aplankė lietuvaite seseris Putnam, Connecticut, o 1954 metais persikėlė gyventi į šią valstiją, iš pradžių dirbdamas parapijoje Middle-town'e ir dėstydamas Wesleyan universitete, o 1964 metais buvo paskirtas į Putnamo parapiją, visai arti mūsų vienuolyno. Ryšiai su seserimis ir su kapelionu kun. Yla jau buvo užmezgti ir visada liko artimi, šilti. Nuo 1955 metų kun. Cukuras dėstė lituanistiką Putnamo seserų bendrabutietėms ir šis kursas vėliau buvo perkeltas į Annhurst kolegiją, kurią lankė nemažai jaunų seserų ir lietuvaikių studentų. Šioje kolegijoje jis išdirbo 17 metų, šalia lituanistikos dėstydamas ir filosofiją. Jis sugebėjo gražiai derinti sielovados ir profesoriavimo darbus. Sielovada jam kaip kunigui visada buvo svarbi; jis buvo jautrus žmogui, švelnus, įžvalgas, sugebąs pakelti ir sustiprinti dvasią. Kaip dėstytojas taip pat turėjo savitą stilių. Šalia dėstomojo dalyko įpindavo originalias pastabas apie muziką, meną, literatūrą. Savo draugiškumu, šiltu bendravimu mokėjo sušildyti jaunas širdis ir subtiliai perduoti jam pačiam artimas gerio, grožio ir tiesos vertybes. Jis tai darė švelniai ir sumaniai, galima sakyti, elegantiškai. Iš jo auklėtinių būrio išaugo daugelis gerai lietuviškai žodį naudojančių lietuvaikių. O ir vėliau, kai su lietuvių kalba stengėsi supažindinti jau trečios ir ketvirtos kar-

Šėtos valstybinės progimnazijos pirmoji klasė 1939 metų rugsėjį: viduryje gimnazijos kapelionas kun. Valdemaras Cukuras pirmaisiais savo kunigystės metais.

tos jaunus žmones, sugebėjo juose išugdyti dėmesį bei meilę Lietuvai ir jos kultūrai.

Nors buvo glaudus jo ryšys su ateitininkų organizacija, bet jis neatsisakė ir skautams padėti: buvo lietuvių skautų ir skaučių dvasios vadas. Dirbo ir Lietuvių kunigų vienybėje, prie Lietuvių religinės šalpos, buvo Lietuvių katalikų mokslo akademijos narys. Visoje jo veikloje būdingas pažiūrų plotis, dėmesys žmogui, dvasinių vertybių pirmenybė. Nebūtų tikslu jį vadinti veikėju, nes jis buvo labiau palinkęs į intelektualinės bei estinės kūrybos sritis.

Ir visur jo mąstysena buvo savita, nemėgstanti griežtų rėmų, net avangardiška. Jo paskaitos Lietuvių katalikų mokslo akademijos suvažiavimuose dvelkia šviežumu. Savo plačia skaityba keliomis kalbomis, jis buvo susipažinęs su naujausiomis teologijos bei filosofijos mokslų kryptimis ir jas stengdavosi perduoti lietuviškai visuomenei, pvz., 1969 metų LKMA suvažiavime jis kalbėjo apie „Konkrečios gyvenimo tikrovės teologiją“; 1974 metais jo tema buvo „Individualizmas“; 1984 metais jis nagrinėjo situacinę etiką, o 1987 metais pasirinko aptarti naujai iškilusią kryptį teologijoje — „Pasakojimo rolė teologijoje“. Parašė daug išsamų studijų *Aidų* žurnalui: pvz., 1964 metais „Pasauliečių atsakomybė Bažnyčioje“, 1986 — „Išlaisvinimo teologija: jos kilmė ir ištakos“; 1991 — teologo Karl Rahner asmenybės ir darbų studija. Tai rodo jo mąstysenos bei interesų įvairovę, plotį bei norą plaukti drauge su naujų idėjų srovėmis.

Sudėtinga asmenybė

Kun. Valdemaro asmenybė ir spalvinga, ir sudėtinga. Pagal vieną temperamentų skirstymo sistemą (Keirsey temperament sorter, iš David Keirsey & Marilyn Bates knygos *Please Understand Me: Character & Temperament Types*, jo būta apoloniško temperamento. Apolonas — graikų mitologijoje esąs tiesos ir grožio dievaitis, įvairių menų globėjas ir įkvėpėjas. Tai sudėtingas ir išskirtinis temperamentas, daug kuo turtingas, bet turįs ir gilių prieštaravimų savybę. Juo apdovanotas asmuo veržiasi ne tiek į veiklą kaip tokią, kiek į prasmės ieškojimą. Jis trokšta tapti savitu, atrasti ir išreikšti savo „aš“. Tarpusavio santykiavimas tai laukas, kur apoloniškas, sugebėdamas gerai komuniikuoti, reiškia savo idėjas, ilgesius ir įkvėpimus. Jie moka savo mintis ir troškumus pristatyti originaliu, patraukliu būdu ir kitus uždegti tuo, kuo patys tuo momentu gyvena. Šio temperamento žmonės dažnai būna rašytojai,

žurnalistai, poetai, dramaturgai, mokytojai, dvasininkai, psichologai ir panašiai. Jų dėmesys skirtas žmogui, jo sielos dramai. Apolonas nerimsta kasdieninio gyvenimo pilkoje rutinoje, jie nuolat siekia, ieško, ilgisi kažko daugiau, kažko nepaprasto ir neįprasto. Jie domisi ne praeitimi, ne dabartimi, o ateitimi ir jos neribotomis galimybėmis. Toks buvo kunigas Valdemaras.

Tačiau jis turėjo ir labai žmogišką bei žemišką pusę. Turėjo charakteringą samojį. Jo ilgametis bičiulis kun. Zenonas

Smilga pasakoja, kaip kun. Valdemaras jį pasveikinęs jo 70-ojo gimtadienio proga: „Sūnau (taip jį vadindavo, nes kun. Zenonas dešimt metų jaunesnis), sveikinu pagaliau pasiekus pilno subrendimo amžių“. Abu draugai dažnai keliaudavo kartu — po Europą, Ameriką ir Pietų Ameriką — ir nakvodavo viename kambaryje. Kun. Valdemaras mažai miego-davo, mėgdavo ilgai skaityti, o kun. Zenonui rūpėjo poilsis. Jis ir sakydavo draugui: „Gesink šviesą ir kalbėk rožančių ar ką... Leisk man išsimiegoti“. Kun.

„Išreikšti save, sudominti žiūrovą...“

Kai kurie per metų metus sukurti vaizdai iškilo iš žmonių reikalavimų — jie buvo užsakyti. Vaizdai, kurie ugde mano pačios vizijas, buvo sukurti mano išgyvenimų, patirties bei pasamones kūryje. Bet kuriuo atveju, mano tikslas yra save išreikšti, tuo pačiu sudominti, sužavėti ir pradžuginti žiūrovą.

Ada Sutkuvienė

Dailininkė Ada Korsakaitė-Sutkuvienė gimė Lietuvoje, Lietuvą jį apleido 1944 metais, arklio traukiamu vežimu keliaudama į vakarus su giminėmis, bėgant nuo artėjančios sovietų kariu-

Ada Sutkuvienė

„Atmestieji“, 1996

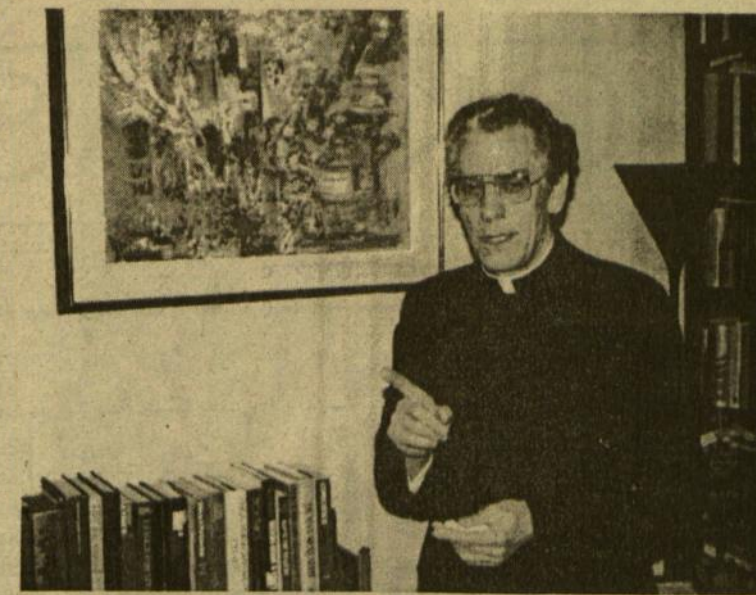
Valdemaras tuoj paspausdavo mygtuką. Jis mėgdavo pasakoti apie savo keliones, nors kartais atrodė, jog pats keliavimas jį labiau traukė negu numatytos vietos ar tikslo pasiekimas.

Net ir tos paskutinės ekskursijos metu, kai visa grupė su gidu lankė Biržų apylinkes, tas vietas, kurios kun. Valdemarui buvo taip artimos ir pažįstamos, jis neišskentęs vis kai ką pridėdavo, pataisydavo, papildydavo gido pasakojimą. Apie tai išgirdęs vyskupas Hart su šypsniu lūpose baigė memorialines Sv. Mišias už a.a. kun. Valdemarą su pastaba, jog dabar būdamas drauge su Viešpačiu danguje, be abejo, kai ką pridės ir papildys, jei Dievas kalbėdamas, ką apleistų, ar užmirštų... Visi mes, gerai kun. Valdemarą pažinę, taip pat nusišypsvojome, nes tai tikrai charakteringa. Ir tai yra, kas suteikia jo asmeniui idomumo ir mus sugrąžina atgal žemėn.

Tokie juk esame ir mes: nepakartojamos brangakmenių, pakelės akmenukų, net ir žvyro gabaliukų mozaikos, kurios savo tikra šviesa sušvinta tik Viešpaties žvilgsnio visa atveriančioje šviesoje.

Tiriamas paskutinis žodis

Savo straipsnyje apie Karl Rahner (*Aidai*, 1991, Nr. 4), kun. Valdemaras parašė ir jo paties gyvenimo pasaką labai reikšmingus bei giliausią jos prasmę atskleidžiančius žodžius: „...Paskutinių savo gyvenimo metų pasikalbėjimuose pakartojamai grįždavo prie Dievo, kaip neperžvelgiamos paslapties. Į jį žiūrėdamas, Rahner'is suvokė mirtį kaip laisvą žmogaus pasi-

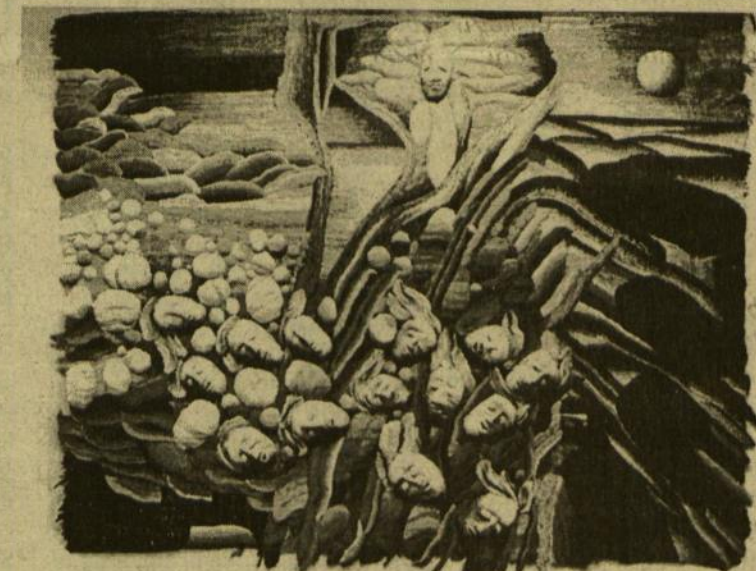
Kun. Valdemaras Cukuras savo bute Putnam, Connecticut, 1979 metais.

rinkimą... nuolat kalbėjęs apie Dievą kaip absoliutinę ateitį...“ To straipsnio pabaigoje kun. Valdemaras pridėjo jo paties sulietuvinatą didžiojo teologo maldą. Tebus jį kun. Valdemaro gyvenimo pasakos paskutinis, gražiausias, prasmingiausias žodis:

Tada Tu, Viešpatie, tarsi savo paskutinį žodį, vienintelį žodį, kuris pasilieka, ir kuris nieko nepamiršta. Tada viskas taps tyla ir nugrims mirtyje, o aš žinosiu, kad baigėsi mano kančia. Toje tylumoje tik Tu vienas būsi girdimas, gi visi žmogaus žodžiai bus kurti. Buvimas ir žinojimas — viskas bus vis viena ir tas pat. Aš pažinsiu kaip ir būsiu pažįstamas. Jau nebereiks jokio žmogiško žodžio, jokių įvaizdžių ar svokų,

kas galėtų atsistoti tarp manęs ir Tavo. Tu pats būsi tuo vieninteliu džiaugsmingu žodžiu, kuriame ir meilė, ir gyvenimas žėrės bei pripildys visas mano sielos sferas... (Aidai, 1991, Nr. 4, p.267)

Taip. Kiekvieno mūsų gyvenimo pasaką sekame ne mes patys, nors kartkartėmis taip manome; ją seka ne kiti žmonės — kad ir kažkiek būtų susidomėję mūsų gyvenimo smulkmenomis; mūsų gyvenimo pasaką seka mus sukūręs Dievas. Ir kai mes nutylam, Jo paskutinis žodis nuskaidrina tikrąją mūsų gyvenimo prasmę. Duok Dieve, kad mes kiekvienas būtume ir liktume ištikimi savo gyvenimo Viešpačiui, kaip buvo ištikimas Jaim kunigas Valdemaras Mykolas Cukuras, kurį dabar prisimenama su meile, atlaidumu, ir nuoširdžiausia malda.

Ada Sutkuvienė. „Auka prie Baltijos jūros“ — skirta žuvusiems Vilniuje 1991 m. sausio 13 d. atminti. Pluoštas, 1995.

Šiandien, šeštadienį, gruodžio 7 dieną, 7 v.v. Lietuvių dailės muziejuje, Lemont, Illinois, atidaroma Ados Sutkuvienės pluoštinio meno paroda.

su savo piešiniais, grafika, keramika, mozaika ir tekstilės darbais. Jos darbų yra įsigiję Palace of the Legion of Honor, San Francisco, JAV Kongreso biblioteka (Washington, D.C.) ir Berwyn Arts Council (Illinois). Daug jos darbų randami privačiose kolek-

cijose. Ada Sutkuvienė taip pat yra pagarsėjusi savo knygų iliustracijomis, plakatais, scenos ir kostiumų projektavimu Lietuvių operai Čikagoje. 1987 metais jai buvo suteikta JAV Lietuvių Bendruomenės Kultūros tarybos dailės premija.

Nauji leidiniai

• LITUANUS. Lithuanian Quarterly Journal of Arts and Sciences. Volume 41, Number 4, Winter 1996. Leidžia Lituanus Foundation, 6621 South Troy Avenue, Chicago, IL 60629. Metinė prenumerata — 10 dolerių.

Žurnalo numeris įvairus, idomių muzikams, poetams ir visiems, kurie domisi Lietuvos istorija. Numerį redagavo dr. Dalia Kučėnienė.

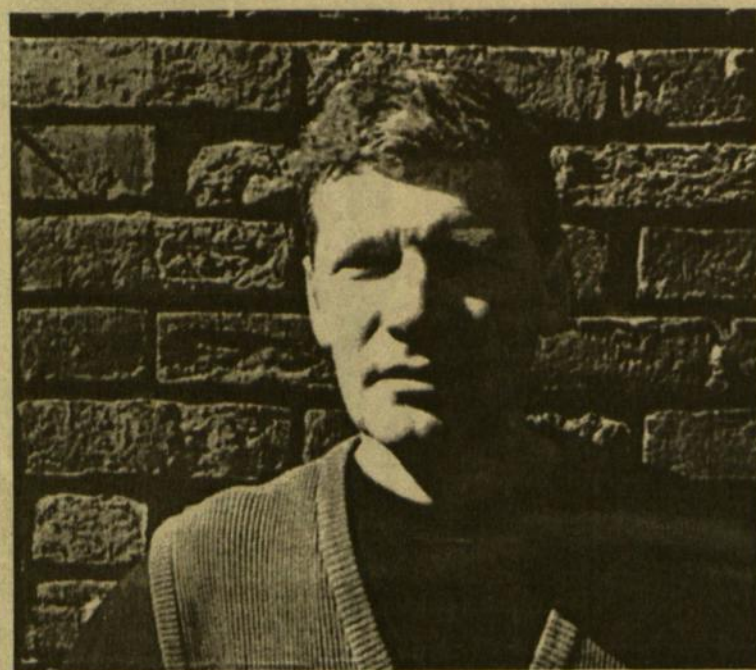
Enrique Alberto Arias apmąsčiusi Kazimiero Viktoro Banaicio operą „Juratė ir Kastytis“, nurodymas, kad undinės motyvas Europos muzikinėje tradicijoje yra dažnai matomas. K. V. Banaicio veikalas turi tvirtą vietą šioje muzikų tradicijoje. Autorius muziką ir operos analizę palydi, cituodamas operos partitūrą. Žurnalo puslapiu su gaidų arabeskomis atrodo itin dekora-

tyviai. Autorius pažymi, kad opera juda labai pamažu, o tai esą tipinga prancūzų simbolistų dramoms, ir autorius įsitikinęs, kad K. V. Banaitis kaip tik šioje tradicijoje kūrė.

Kazys Norkeliūnas rašo apie Jurgį Baltrušaitį, rusų poetų ir menininkų gelbėtoją nuo komunistų persekiojimo. Čia sutinkame didelį būrį poetų ir dailininkų, kuriuos Jurgis Baltrušaitis išgelbėjo iš sovietinio teroro, išduodamas jiems dokumentus kelionei per Lietuvą. Yra aprašomi ir nepasiekę bandymai padėti, pavyzdžiui, Osipui Mandelštamui. Baltrušaitis išgelbėjo daugiau nei keturiąsdešimt Marc Chagall paveikslų. Jie buvo persiųsti Lietuvos diplomatinio kurjerio globoje į Lietuvą ir tuo būdu išgelbėti nuo pavojaus bū-

(Nukelta į 3 psl.)

Markas Zingeris

TEMOS GIMIMAS

Parapijinio miesto kieme mušė fontanas. Nelaimei, tas miestas vienu laikotarpiu panoro būti Paryžiumi, nors niekados juo netapo. Blizgėjo stogai, į dangų plasnų karveliai, kilo vaikų balsai, gidas vedžiojo turistus, bet miestas žinojo savo paslaptį – jis niekados netapo Paryžiumi. Tai buvo senatviškas jo kartėlis, jo iššvaistytas talentas. O per visus karus, per visus marus, antpuolius bei gaisrus Fontanas šoko savo motyvu, ir nei vienas karo komendantas neįspėjo paslaptinių jo šaltinių.

Augo vis naujos kartos, ir Fontanas mokė vaikus žiūrėti į dangų, svajoti, atspėti orų kaitą pagal plunksninius debesis. Liūdną gyvenimo valandą koks nors vienišius vaikas, išiklausęs, netgi galėdavo išgirsti Fontano čiurlenime keisčiausius užjūrio garsus: atrode, hercogienė vaikšto po rūmus, šleifu šlamėdama, arba čėža limuzinų padangos dvaro žvyrkeliu, arba, kad Fontano putotoj galvoj yra be perstojo kuriama skambanti lotyniška psalmė. Tiesą sakant, Fontanas tame kieme matydavo visko; ir pakaruoklį mansardoje, ir girtą, gulintį po stalu, – po to, kai išnešė iš namų paskutines knygas, ir senį, garsų kadaise veikėją, šaukiantį nuo pagalvės, kad jam duotų morfijaus, kad užmigdytų amžiams. Ir Fontanas atverdavo širdį, jei nejučia, likęs su juo vienas, pasiklausdavai, kaip jis išsaugojo lengvą šokėjo prigimtį, šaunią trykšlę, nerūpestingą būdą, kaip nepamiršo tų kelių užjūrio žodžių, kuriais sveikinas su paukščiais, skrajojanciais be vizų ir nepatyrusiais kratu; linkėdamas gero kelio lėktuvams, pasigaudamas saulę iš ryto bei palydėdamas ją vakarop... Tiesa, kuri laiką, pabūdęs rytais, tu jo negirdėdavai; jo čiurkšlę kartą trykštelėjo ir galop išseko. Tai buvo po to, kai pasikorė siuvėja Lionė, kieme siuvusi blizueles išauily, pasakojusi tau apie balius pas Smetonienę. Ūpas senajam trykščiui buvo kritęs ir tą dieną, kai jo papėdėjė vežikas, veždavęs alų, negyvai nuplakė savo kuoną. Bet kitą dieną Fontanas pašoko ir nusivijo debesis.

Buvome Laisvės alėjos berniukai iš kiemo su Fontanu.

TAPYBA ANT NEGRUNTUOTOS DROBĖS

Šviečia miestas ir paslaptį saugo, šoko sambą, išgerdavo raugo mano tėvas čia batais storais.

Visko buvo čia, Viešpatie mano, tartum puslapis gelsvas romano tuoj sudegs su epochos karais.

Čia kvatojosi jo Elenutės, jo panytės, pupytės, Onutės, čia sukirsdavo rankom tvirtom

Kauno dendis ir avantiūristas, antikristas ir komunistas, ir po to viskas ėjo galvom.

Kaune, Kaune, armonika mano, gatvės tiekia istorijoms peno, šuliniai slepia daugel balsų.

Gimnazistai čia veržės į dangų, griuvo malkinės, šokdavo tango katinai su gestapo Bosu.

Marko Zingerio pjesės premjera Kaune

Markas Zingeris užaugo Kaune, senų kauniečių šeimoje. Jis brendo tarp aukštų mūrų, nudvasintame uždarame krašte, pasak jo, „cementiniame mūsų troškimų kalėjime“ ir, sykiu, sakytum, kauniečių sakmių apie Laikinąją sostinę, paunksnėje...

Jo abu tėvai mokėsi prieškarinio Kaune, čia gyveno ir jo seneliai.

Jis „žiūrėjo į dangų ir matė praeitį“.

Išleido tris poezijos knygas, jo antroji knyga *Vakaras vaikystėje* 1990 metais pelnė Geriausiojo Naujojo Autoriaus apdovanojimą.

1991-1995 metais dalyvavo įvairiuose poezijos festivaliuose bei literatūros forumuose Olandijoje, Vokietijoje, Švedijoje ir Austrijoje. Yra Lietuvos Rašytojų sąjungos ir PEN centro narys. Jo eilėraščiai, straipsniai, apsakymai išversti į anglų, prancūzų, olandų, vokiečių, jidiš ir rusų kalbas.

Lietuvos spaudoje yra publikavęs daug apsakymų, straipsnių, esė bei vertimų iš anglų, rusų ir lenkų kalbų. Jo poezija nuolat pasirodydavo *Poezijos pavasario* almanache.

„Aplink fontaną, arba Mažasis Paryžius“ (1994–1995) – pirmoji Marko Zingerio pjesė. Autorius prašė pridurti, kad visi joje paminėti asmenys, įvykiai, nutikimai yra dramaturgo vaizduotės padarinys, jie panaudojami didesniems meniniams apibendrinimams ir viso sumanymo įtaigai didinti. Bet kuris sutapimas su asmenimis, gyvais ar mirusiais, tėra atsitiktinumas.

Tai, kad pjesė „Aplink fontaną, arba Mažasis Paryžius“ natūraliai išsirutulioja iš Marko Zingerio kūrybos, liudija retro nuotaišos ir epizodai, randami jo poezijos ir prozos puslapiuose.

***

Pjesė „Aplink fontaną, arba Mažasis Paryžius“ (Dviejų dalių žmogiškoji komedija) pastatė Lietuvos Respublikos Kultūros ministerija ir Kauno Valstybinis akademinis dramos teatras. Ją režisavo Gytis Padėgimas. Scenografas – Algis Lapienis. Kostiumų dailininkė – Irma Balakauskaitė. Kompozitorius – Vidmantas Bartulis. Choreografe – Rasa Magliaitė.

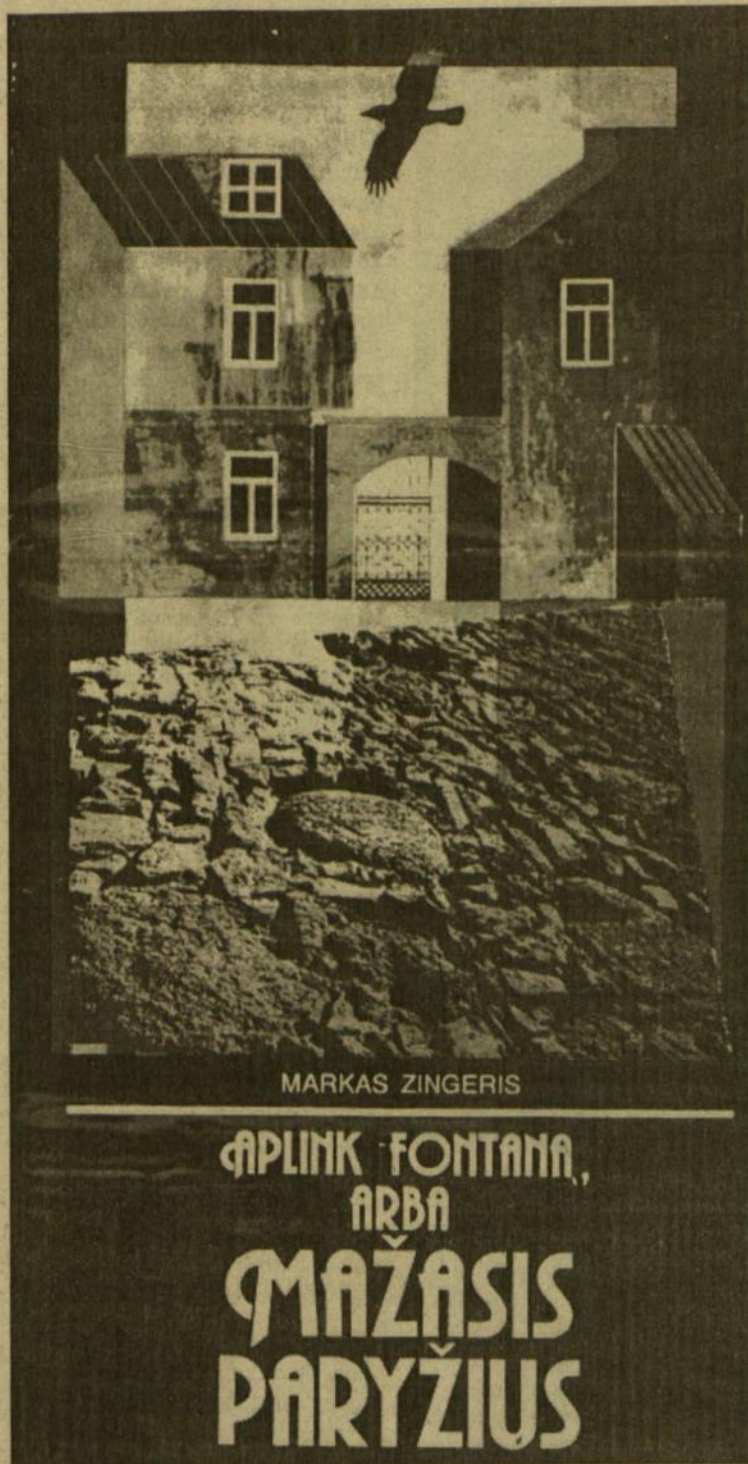
Pjesėje gausu vaidmenų, juos atlieka arti keturiasdešimt aktorių.

Nauji leidiniai

(Atkelta iš 2 psl.)

ti sunaikintais. Straipsnis baigiasi autorius pasakojimu apie Niną Berberovą, kurią jis sutiko 1961 metų vasarą Yale universitete, būdamas intensyvaus rusų kalbos kurso studentu. Berberova jam papasakojo apie Baltarusaitį (kurį prisiminė kaip Juri Kazimierovičių) ir jos pačios su vyru Vladislav Khodasevič bandymą pasiekti Lietuvos kaimus. Labai įdomūs autoriaus svarstymai apie šimtmečio pradžios revoliuciją. Lietuvoje revoliucijos pasekmės buvo skirtingos daugiausia nelietuviams miestiečiams ir lietuviškam kaimui. Kaimiečių tautiškas buvo pagilintas, o ne užslopintas

Didžioji šio *Lituanus* numerio dalis užimama A. S. Stražo straipsnio „From Ausra to the Great War: the Emergence of the Lithuanian Nation“. Straipsnio pirmoji dalis „Lithuania 1863-1893: Tsarist Russification and the Beginnings of the Modern Lithuanian National Movement“ buvo ankstesniame *Lituanus* numeryje. Autorius yra buvęs Vilniaus universiteto profesorius, dabar gyvenantis Izraelyje. Straipsnis yra skirtas Romualdo Misiūno redaguojamai knygai. Į anglų kalbą iš lietuvių kalbos

Markas Zingeris apie pjesės gimimą:

Vieną kartą susitikau vaikystės draugu ir jis man priminė mūsų praeitį. Ir senąjį kiemo fontaną, kuris kažkada ištrykdavo virš stogų, ir mūsų kiemo kaimynus, jų likimus. Apstulbau: kokie likimai, kokie kankiniai! Panorau parašyti kažką apimlaus, pajutau, tarytum epochos dvelksmą. Bet

Gytis Padėgimas, praeidamas, kapštelėjo už rankovės ir pasakė: „Rašyk teatrui, tavo teatrališka frazė“.

Ir išleidau šituos herojus, taip sakant, į sielos sceną.

Užsidariau, atsivėriau nuo gatvės triukšmo, ilgām, su pertrūkais – metams. Rezultatas – likau be cento, tenka dirbti laikraščioje. Bet Aktoriai turi ką veikti ir, štai, jie prieš mus.

rių. Tarp jų: Arūnas Stanionis, Vytautas Grigolis, Ridas Žirgulis, Aušra Keliuotytė, Jūratė Onaitytė, Virginija Kochanskaitė bei

daug kitų tiek veteranų, tiek naujai kylančių vaidybos talentų.

Premjera įvyko Kaune šių metų spalio 12 ir 13 dienomis.

Atnaujinti Menininkų rūmai Vilniuje

ALGIMANTAS ANTANAS NAUJOKAITIS

Ištisus metus Vilnius ir jo svečiai neturėjo sostinės visuomenėje populiarių menininkų rūmų. Šalia Vilniaus universiteto, Daukanto aikštėje, esanti gražų 18-ame amžiuje statytą klasikinio stiliaus pastatą, kuriame daug metų buvo įsikūrę Menininkų rūmai, buvo nutarta atiduoti prezidentūrai. Menininkų rūmai buvo perkelti į buvusį miesto rotušės pastatą, projektuotą Lauryno Stukos-Gucevičiaus (Didžioji gatvė 55).

Po metus trukusio ir dėl pinigų stygiaus dar nebaigto remonto lapkričio pradžioje įvyko naujųjų Menininkų rūmų atidarymo iškilmės. Į jas susirinko sostinės meninis elitas, atvyko net prezidentas Algirdas Brazauskas, Kultūros ministras Juozas Nekrošius, kiti valdžios atstovai. Gražiai atnaujintoje rūmų didžiojoje salėje buvo surengtas populiariausių muzikantų, solistų, kitų meninių kolektyvų koncertas, savo poeziją skaitė Justinas Marcinkevičius, Judita Vaičiūnaitė. Veikė (ir tebeveikia) didelė Lietuvos dailininkų nutapytų menininkų portretų paroda, ku-

rioje bene didžiausio lankytojų dėmesio pelnė Viktoro Vizgirdos nutapytas poeto Kazio Bradūno portretas.

Po koncerto paprašyta papasakoti apie svarbiausias veiklos kryptis, Menininkų rūmų direktorė Aldona Daučiūnienė pasakė, kad čia bus rengiami naujų muzikos kūrinių, idomiausių knygų pristatymai, menininkų jubiliejų paminėjimai, dailės parodos, poezijos ir muzikos vakarai, kameriniai spektakliai, kompozitorių, aktorių šeimyniniai renginiai. Kita naujiena – vargonų muzikos vakarai. Mat iš Baroko salės į atnaujintus rūmus buvo perkelti vargonai.

Kad Menininkų rūmai jau nuo pirmųjų dienų aktyviai dirbs, skelbė prie įėjimo (prie rūmų durų) kabantys skelbimai. Vien lapkričio mėnesį čia turėjo įvykti vakaras, skirtas Kazio Inčičiaus 90-osioms metinėms, poeto Sigito Parulskio poezijos skaitymai, Kauno dramos teatro studijos poezijos spektaklis, pirmieji vargonų muzikos vakarai, kiti įdomūs, neeiliniai renginiai.

Naujos knygos

• Vidas Spengla. AKIPLĖŠA. KGB kova prieš Bažnyčią. Pagal kunigo Juozo Zdebskio sekimo bylą. Antrasis leidimas. Vilnius, 1996. Leidykla LUMEN. Redaktorius kun. Aušvydas Belickas. Meninė redaktorė Erika Paliukaitė. Viršelio dailininkė Ingrida Umbrasaitė. Knygos pabaigoje – išsamus rėmėjų sąrašas. 184 puslapiai. Tiražas – 5,000 egzempliorių. Kaina – 5 JAV doleriai. Gaunama kreipiantis į „Gyvieji akmenys“, Vincas Kolyčius, 86 Glenholme Avenue, Toronto, Ontario, Canada M6H 3B1.

Knygos autorius Vidas Spengla, remdamasis buvusio SSSR KGB padalinio Lietuvoje archyviniais dokumentais, atskleidžia kovotojų dėl tikinčiųjų ir visų žmonių teisių kunigo Juozo Zdebskio veiklą ir KGB naudotas metodus bei priemones kovai su Bažnyčia.

Pasitraukdama iš Lietuvos KGB stengėsi sunaikinti arba išvežti visus jos veiklą demaskuojančius dokumentus, tačiau kai kurios disidentų ir kunigų baudžiamosios, taip pat KGB kronikos leidimo bylos išliko. Viena jų – kunigo Juozo Zdebskio sekimo byla. Jos puslapiai papildė Bažnyčios kančių mozaiką, įtaigiai liudija apie nusikalstamą KGB veiklą ir pateikia naujų faktų apie kun. Zdebskio asmenybę.

„Šioje knygoje autorius stengiasi pažvelgti į kun. J. Zdebskio gyvenimą sekdamas KGB pėdsakais. Kunigas Juozas Zdebskis buvo vienas aktyviausių kunigų, kurie neapribojo kunigo tarnystės tik bažnyčios sienomis, kaip reikalavo valdžia. Būtent jų kompromisų nežinančios veiklos dėka Bažnyčia Lietuvoje galėjo gyventi daug laisviau, nei kitose sovietinėse respublikose. Kun. Juozas Zdebskis lankė šeimas, organizuodavo jaunimo susitikimus, rekollekcijas, aktyviai dalyvaudavo viešuose renginiuose, pagrindinėje veikloje. Kunigo tarnystę suprato kaip Tiesos apie Dievą ir žmogų liudijimą. Pastaroji jo savybė KGB buvo pavojingiausia, nes jo tiesus žodis apie žmogaus – Dievo vaiko orumą, Bažnyčios persekiojimą, žmogaus teisių pažeidimus, okupaciją visus klausytojus skatino masuoti, išsivaduoti, kurti savyje asmenybę“.

„Po tragiškos kunigo Juozo mirties 1986 metais jau praėjo dešimt metų, bet daugelis gyvai prisimena kukliai besišypsantį Slavantų Tėvelį ir ramybės kupinus jo žodžius „Vaikeliai...“ Bendraudami su juo žmonės neįsivaizdavo įtampos, nematydavo virš galvos kabančio KGB Damoklo kardą ar pečius slėgusio kunigo tarnystės kryžiaus. [bičiulių, kurie geriau pažinojo jo placią ir dažnai pavojingą veiklą, užuojautas atsakydavo, kad nereikia bijoti pavojų, kai gyvenimo keliu kartu eina Kristus ir Marija] – rašo šios knygos redaktorius kun. Aušvydas Belickas.

Kunigas Juozas Zdebskis, nieko nebijodamas, dirbo savo darbą ir į kompromisus nesileido: dėl nieko nesigynė ir teisme rengėsi ginti ne save, o Bažnyčią, sakyti tiesą. Susidarė įspūdis, kad KGB nuteisdamas kun. Juozą Zdebskį, tuo tik padidins jo autoritetą tarp laisvės kovotojų užsienyje ir Lietuvoje.

O tuo tarpu kun. Zdebskis savo ginamojoje kalboje teisme pasakė:

„Gerbiami teisėjai! Jūsų sprendimą įvertins istorija. Tiesa laimės, nes ji yra amžina. [...] Būti nuteistam už kunigo pareigų ėjimą man ne tik ne gėda, o garbė; aš atsistoju šalia Amžinosios Tiesos, kuri sako: Palaiminti, kurie persekiojami dėl tiesybės...“

Viską reziūmavo aiškindamas savo pasaulimą ir pareigą šv. Petro žodžiais: „Dievo reikia klausyti labiau negu žmonių“.

Ypač prasmingus žodžius kunigo Juozo Zdebskio laidotuvių dieną tarė Jo Eminencija (tada dar vyskupas) Vincentas Sladkevičius: „Ši mirtis – Prisikėlimas...“ Skaitytojas, įsigilinęs i

prisimena kukliai besišypsantį Slavantų Tėvelį ir ramybės kupinus jo žodžius „Vaikeliai...“ Bendraudami su juo žmonės neįsivaizdavo įtampos, nematydavo virš galvos kabančio KGB Damoklo kardą ar pečius slėgusio kunigo tarnystės kryžiaus. [bičiulių, kurie geriau pažinojo jo placią ir dažnai pavojingą veiklą, užuojautas atsakydavo, kad nereikia bijoti pavojų, kai gyvenimo keliu kartu eina Kristus ir Marija] – rašo šios knygos redaktorius kun. Aušvydas Belickas.

Kunigas Juozas Zdebskis, nieko nebijodamas, dirbo savo darbą ir į kompromisus nesileido: dėl nieko nesigynė ir teisme rengėsi ginti ne save, o Bažnyčią, sakyti tiesą. Susidarė įspūdis, kad KGB nuteisdamas kun. Juozą Zdebskį, tuo tik padidins jo autoritetą tarp laisvės kovotojų užsienyje ir Lietuvoje.

O tuo tarpu kun. Zdebskis savo ginamojoje kalboje teisme pasakė:

„Gerbiami teisėjai! Jūsų sprendimą įvertins istorija. Tiesa laimės, nes ji yra amžina. [...] Būti nuteistam už kunigo pareigų ėjimą man ne tik ne gėda, o garbė; aš atsistoju šalia Amžinosios Tiesos, kuri sako: Palaiminti, kurie persekiojami dėl tiesybės...“

Viską reziūmavo aiškindamas savo pasaulimą ir pareigą šv. Petro žodžiais: „Dievo reikia klausyti labiau negu žmonių“.

Ypač prasmingus žodžius kunigo Juozo Zdebskio laidotuvių dieną tarė Jo Eminencija (tada dar vyskupas) Vincentas Sladkevičius: „Ši mirtis – Prisikėlimas...“ Skaitytojas, įsigilinęs i

(Nukelta į 4 psl.)

Apie save ir savo kūrybą kalba Nijolė Dirvianskytė

Ateinantį penktadienį, gruodžio 13 dieną, Čiurlionio galerijoje, Jaunimo centre, Čikagoje, atidaromos dvi naujos parodos: Lino Liandsbergio ir Nijolės Dirvianskytės. Parodos išvakarėse užkalbinta dailininkė mielai sutiko papasakoti apie save, savo praeitį ir kelią į meną, nušviesti savo kūrybinius užmojus.

— *Gimėte, karui besibaigiant. Kaip toliau susiklostė likimas?*

— 1944 metų ruduo Lietuvoje (manęs dar nebuvo)... Žemaitijoje artėjo fronto linija. Paskutinė viltis, paskutinis išsigelbėjimas — bėgti į vakarus, kad nebūtum išvežtas sunaikinimui už poliarinio rato. Taip mano tėvai atsidūrė prie Nemuno žiočių; teltas susprogdintas, viskas pavėluota. Vienintelė viltis — bristi, palikus vežimą su daiktais. Mano mama laukėsi kūdikio; paskutinės dienos. Bristi pavojinga. Apsinakvojo vokiečių paliktame vieniemyje. Ir tą naktį, lapkričio 1 dieną, aš atėjau į pasaulį. Mano priėmėjai (akušeriai) buvo tėvelis Vytautas — ekonomistas ir dėdė Antanas — advokatas.

Po to buvo treji neramūs metai ūkyje, vieną naktį ateina vieni pavalgyti, kitą naktį — kiti. Tada ilga kelionė per visą Rusiją gyvuliname vagone ir daugiau kaip devyneri metai gyvenimo šaltajame Sibire. Gal užtai ir mano toks nerimstantis charakteris bei begalinis noras keliauti. Sibire baigiau rusų kalbą šešias klases.

Po grįžimo namo lankiau Vilniaus geriausią lietuvišką vidurinę mokyklą, už mokymąsi ir visuomeninę veiklą gavau net garbės raštą, nors iš lietuvių kalbos gramatikos turėjau tik 3 (penkiabaltę sistemoje). Po to — universitetas ir daktarantūra. Visą laiką dirbau naujų vaistų paieškos srityje Mokslų akademijoje. Turiu daugiau nei 40 straipsnių ir publikacijų, tarp jų dešimt patentų.

— *Keletą žodžių apie savo tėvus, apie Sibirą...*

— Mano abu tėvai — meniškos sielos žmonės. Mama visą gyvenimą labai gražiai mezgė, piešė, rašė eilėraščius, grojo gitara, dainavo. Lietuvoje 1986 metais išleido rankdarbių knygą *Dekoratviniai nėriniai*. Tą knygą išvertė į rusų kalbą ir dabar jau keleri metai laukiame jos pasirodant Maskvoje — ir ten finansiniai sunkumai. Mano tėvelis jaunystėje 1922 metais Kaune pirmose sporto žaidynėse pagerino Lietuvos 100 metų bėgimo rekordą. Visą laiką buvo labai gyvastingas ir optimistas, o Sibirą vadindavo kurortu, dėl nepaprasto gamtos grožio ir gero žemyninio klimato. Žiemą šalčiai siekdavo iki 45°C, o vasara trumpa ir labai karšta — užaugdavo visos daržovės.

Sibiras privertė mus labai sunkiai dirbti, nes tai buvo vienintelė galimybė išgyventi.

Nijolė Dirvianskytė 1996 metais.

Vasarą vaikiai dirbo visus darbus, laistė, ravėjo daržus, šėrė gyvulius, ganė ir melžė karves, uogavo, grybavo, ruošė malkas. Tėvai tuo tarpu dirbo taigoje bei ruošė gyvuliams pašarą žiemai. Gal todėl daugelis buvusių mažų vaikų dabar turi didelių sveikatos problemų. Keletą metų buvo labai blogas maistas: parduotuvėje sena, susmirdusi (sūdyta) žuvis, aliejus, makaronai ir duona (degtinės buvo sočiai, o pieno

produktų nė lašo). O, kaip žinia, iš smėlio pilies nepastatysi.

Po keleto sunkių metų atsirado savi daržai ir gyvuliai. Bet mūsų Sibiro kaimely visgi išaugo ne vienas būsimas mokslų daktaras. Kyla pasididžiavimo jausmas, kad mūsų kaimely po Stalino mirties gimė būsimasis Lietuvos ryto žurnalistas, Kovo 11-osios akto signataras Rimvydas Valatka.

— *Kaip ir kada pradėjote tapyti?*

Nijolė Dirvianskytė

„Čikaga“, 1996
Iš kelionių serijos

Nijolė Dirvianskytė

***

Ta pati saulė,
tas pats mėnulis
virš Čikagos ir VilniausIeškoti pavargome,
tikėtis pavargome,
vilties šaltinis senka...
Saugok, Aukščiausias!

— *Kaip suderinate tai su cheminės profesija?*

— Dažnai lankydavau įvairias dailės parodas ir, žiūrėdama į kai kuriuos tapybos darbus, vis galvojau: ir aš taip moku, kaip paprasta! Pradėjau tapyti prieš 16 metų, nors norėjau daug daug anksčiau; tapybos dažai man artimi — visa tai mano chemija... Vis nebuvo laiko: mokslas, darbas, šeima, dukra, retkarčiais kelionės po Rusiją, nes į Vakarus keliauti su treminio dėme buvo problematiška.

Atsitiktinai gavau gabaliuką gruntuotos drobės, ir po pirmos gėlyčių kompozicijos nestojamai ėjo nauji darbai, vis sudėtingesni ir įdomesni. Kadangi visą savaitę dirbu mokslinį darbą, tai tapybai lieka tik sekmadienis, na, ir galėčiau vadinti save sekmadieniniu tapytoju. Tapau savo gyvenamo buto virtuvėje paprastai visą dieną, nuo ankstyvo ryto iki vėlyvo vakaro. Tą dieną geriau jau nesimaišyti man po kojomis.

Gaila, kad tokių sekmadienių per metus nėra labai daug. Vasarą vilioja vaikystės darbai: sodas už miesto, miškai, uogos, grybai. Namie gyvename kartu su dukra — studente ir Siamo kate. Ji ne kartą yra palikusi savo pėdas ant šlapio tapybos darbo, bet kaip ją barsi, reikia terpentinu valyti letenas. Taip ji padeda, užtai yra buvusi nutapyta daugelyje mano paveikslų ir yra jų dalyvė.

— *Kaip vyksta tapymo darbas?*

— Kai subrandinu galvoje būsimą paveikslą, nutapau darbą labai greitai, bet kartais tenka labai ilgai laukti, kol paveikslas iš vaizduotės persikels į drobę. Kartais užtenka, kaip fotografui, kad pasakytiau sau, tą vaizdelį nutapsiu. Iš pirmos didelės kelionės į Ameriką gimė kol kas pora darbų: Čikagos miesto centras ir Nevados kaktusai (kelionė į Las Vegas), bet bus daugiau.

— *Ar esate nutapiusi savo vaikystės šalį?*

— O, taip! Savo Sibiro taigos kaimelį, apsuptą kalnų, nutapiau vasarinį ir žieminį. Žiemos „Šamankos kaima“ nupirko prieš trejus metus Lietuvos Valstybinis dailės muziejus. O vasaros vaizdelį „Upės vingis“ kažkas pavogė po parodos, nors man jis buvo toks mielas. Guodžia tik tai, kad blogo tapybos darbo nebūtų „pasieję“.

— *Kokia daugiausia Jūsų darbų tematika?*

— Savo darbų tematiką galėčiau suskirstyti taip: kelionių serija (didžiulia darbu), architektūra — senamiestis ir gėlės. Kaip sako profesionalai dailininkai, stipriausios yra mano kompozicijos. Esu nutapiusi keletą tėvelio portretų su lydeka rankoje (jis ir mama buvo aistringi žvejotojai), mamą Platelių ežero fone; ne viename darbe yra tariamai mano dukra Virginija su kate. Su tapybos darbais dalyvavau bemaž visose tautodailės parodose Lietuvoje, taip pat Maskvoje, Karaliaučiuje ir Čikagoje. Mano darbai artimi liaudies, naiviajam ar primityviajam menui.

— *Teko girdėti, kad Jūsų darbai skaidres priėmė UNICEF New York'e?*

— Griuvus geležinei uždangai, atsivėrė didesnės galimybės pamatyti pasaulį ir parodyti savo tapybos darbus. Po pirmos parodos Čikagoje mano du darbai praėjo du atrankinius etapus UNICEF New York'e. Tai „I miestą pas vaikus“ — kalėdinis ir „Kupiškio vienkiamis“. Prieš metus į Vilnių buvo atsiuntę atvirukų pavyzdžius; suderinome juridinę pusę. Kitais metais, manau, jie turėtų pasirodyti. Būsi dėkinga Čikagoje esantiems giminėms už idėją, pasiūlytą mintį ir už pagalbą. Tiesa, šiuos abu darbus įsigijo čikagiečiai.

— *Teko girdėti, kad Jūsų darbai skaidres priėmė UNICEF New York'e?*

— Griuvus geležinei uždangai, atsivėrė didesnės galimybės pamatyti pasaulį ir parodyti savo tapybos darbus. Po pirmos parodos Čikagoje mano du darbai praėjo du atrankinius etapus UNICEF New York'e. Tai „I miestą pas vaikus“ — kalėdinis ir „Kupiškio vienkiamis“. Prieš metus į Vilnių buvo atsiuntę atvirukų pavyzdžius; suderinome juridinę pusę. Kitais metais, manau, jie turėtų pasirodyti. Būsi dėkinga Čikagoje esantiems giminėms už idėją, pasiūlytą mintį ir už pagalbą. Tiesa, šiuos abu darbus įsigijo čikagiečiai.

— *Nors gyvenimas nelepino, bet Jūsų darbai skaidrūs, linksmi, džiaugsmingi...*

— Taip, tapybos darbuose nėra liūdesio, kraujo, nelaimių ir žudynių. Tiesiog vadovaujosi tokia nuostata, kad tapybos darbas turi teikti nusiramimą, džiaugsmą ir kelti teigiamas emocijas. Gyvenimas ir taip pilnas rūpestių ir problemų, ir norisi pakelti, sušildyti žmogaus sielą. Net mano Sibiro paveiksluose nėra nelaimės, skausmo, keršto ar neapykantos, yra tik šiltas su meile nutapytas gamtos peizažas. Nėra kančios ir skausmo matyti; ne tas daugiau kentėjo, kuris dabar labiau skundžiasi ir dejuoja, atkišęs ranką su reikalavimais. Darbas ir tikrai darbas teikia užsimiršimą, palaimą ir nusiramimą.

— *Ar dalyvaujate visuomeniniame Lietuvos gyvenime?*

— O, žinoma, būtinai. Dėkoju Aukščiausiajam, kad sulaukėme Sąjūdžio, stovėjome su dukra (su tranzistorium klausėm naujienų iš Latvijos ir Estijos) Baltijos kelyje, buvome visuose didžiuliuose mitinguose, budėjome prie Seimo rūmų lemtingomis dienomis ir naktimis ir dar ilgai po to. Verkiau, keliant ant Gedimino kalno pilies bokšto išsvajotą ir numylėtą trispalvę. Verkiau ne vien aš — treminė, bet daug vyresnių žmonių aplinkui. Mano dukra klausė: mama, ko tu verki, reikia džiaugtis?! — Iš džiaugsmo ir labai labai laukto ir iškentėto ir sunkaus džiaugsmo. Ją galima suprasti, kita karta, kitos problemos. Dabar galima kalbėti tai, kas išsisus dešimtmečius buvo užgniauzta ir nutylima.

Na, bet į visas kančias galima žiūrėti šimtmečių kontekste, į Sibirą žmonės iš Lietuvos vežė jau praėjusiame šimtmetyje. Nėra kartos, kuri nebūtų pergyvenusi karo, sukilimų, kančių, skausmo, žudynių. Tokia gyvenimo dalis. Kentėjo ir žmonės — pabėgėliai ir vakarus. Sakoma, nepergyvenus vergijos, skausmo ir nelaimių, nesuprasi, kas tai yra laisvė, laimė ir džiaugsmas. Todėl tegyvuoją Gyvenimas, toks, kokį skyrė man ir visiems Aukščiausias!

— *Kokie ateities planai, grišiant po pusmečio į Lietuvą?*

— Daug ir gražių... Pirmiausia laukiame Mamos rankdarbių knygos išleidimo Maskvoje. Po to turėtų vykti jos atminimui skirta pomirtinė paroda geroje Vilniaus salėje, laukia paroda taip pat Plungėje, Oginskių rūmuose. Manome tose parodose dalyvauti visa šeima: mamos, mano ir sesers dukros (ji Dailės akademijos studentė — tapytoja). Mano aršioji kritikė sesuo Vida (Pedagoginio universiteto docentė ir katedros vedėja) galų gale pati pradėjo tapyti...

Na, o dabar būdama Čikagoje, svajoju apie kelionę po Ispaniją, kur gyvena ir tapė El Greco, Goya, Picasso. Žinoma, labai norėčiau po daugelio metų aplankyti savo vaikystės šalį — Sibiro kaimelį, tik reiks jau pirkti bilietą ir gauti vizą — veltui niekas nebenuvė. Žinau tremtinių, kurie buvo savo tremimo vietose jau po keletą kartų. Vaikystės vieta, kur ji bebūtų prabėgusi, vis vien traukia grįžti ir ją aplankyti.

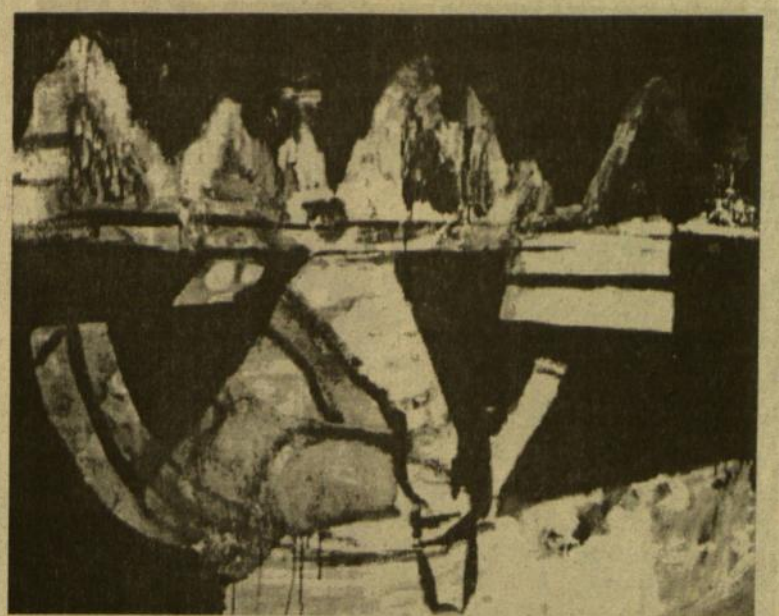
Naujos knygos

(Atkelta iš 3 psl.)

kun. Juozo biografija, širdimi pajus šių žodžių prasmę.

Dėl lėšų stokos knygos redaktorius kun. Belickas nedaug turėjo vilties išleisti jau paruostą spaudai knygą, tačiau pagelbėjo kun. Zdebskio patirtis — jei radai vienas duris uždarytas, ieškok kitų, kurios atsivers. Taip kun. Juozas ieškodavo durų pas ligonius. Nuo vienu pavarytas, surasdavo kitas.

Na, o autorius Vidas Spengla tikisi, kad tuose, kurie perskaitys

Lino Liandsbergio tapyba

Liandsbergis: šmėkštelėjimas tarp realybės

Lino Liandsbergio tapybos parodos Čikagoje atidarymas įvyks ateinantį penktadienį, gruodžio 13 dieną Čiurlionio galerijoje, Jaunimo centre. Bus galima pamatyti patį autorių ir 40 tapybos alejų, ir akviliu drobų nuo kelių iki keliasdešimt colių dydžio. Iš Lietuvos atvežta parodos dalį įdomiai papildė Čikagoje sukurtos kompozicijos, kuriose šmėkščioja Liandsbergio turistiniai ir emociniai išpušiai. Sakau šmėkščioja, nes dailininkui naujas kraštas ir nauji žmonės atveria naujas savybes bei kultūros, meno ir istorijos pažinimo galimybes. Liandsbergio mėlynas Čikagos Meno instituto liūtas tiek panašus į originalą, kiek pelikanas į Calder'o raudoną metalo konstrukciją — žinai, kad jo matomas pavidalas yra čia, bet esmė kitame suvokimo klode. Dailininkui neįdomu pavaizduoti figūrą ar natūrmortą. Jo tikslas yra atskleisti tos figūros ar daikto santykį su aplinka ir laiku, tarytum užkloti juos per amžius susiformavusiais kultūros, istorijos, politikos sluoksniais ir betapant pačiam lyg iš šalies stebėti, kas vis tiek išlys pro tokius pripraituotus patalus, šmėkšmėkštels. Kai pasiseka, tas šmėkštelėjimas, lyg aidas, atsimušęs į kontinentų krantus, smigte sminga širdin ir prikausto žvilgsnį

šią knygą, išliks ir stiprūs Kristaus liudyta ir reikalauja meilės priešams. Tik tada autorius jausis ramus, kad nepažeidė Dievo ir a.a. kunigo Juozo Zdebskio pagrindinio siekio — atlaidumo priešams ir jiems meilės reikavimu, kad vietoje meilės, nesukėlė neapykantos.

Autorius dėkoja visiems, kurie savo darbu ir patarimais padėjo išleisti knygą: tai kun. Aušvydas Belickas, sesuo Loretė Teresė Paulavičiūtė, Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centro buvęs vadovas Juozas Arvydas Starkauskas, skaityklos vedėjas Aleksas Ivanauskas ir kiti.

„Tepasitarnauja ši knyga didesnei Dievo garbei, Bažnyčios naudai ir Lietuvos laisvei“ — reziumuoja savo žodį skaitytojams autorius.

(I.V.S.)

prie paveikslų. Ant drobės paviršiaus — daug džiazas: baltas ir melsvas susimaišo ir riebiai gražiai koše, šalia tautinūs, švelniai rusvus plėmus perrėžia juodo kontūro dryžis, subtilių atspalvių žaismą rungia „brūkšniškai ir taškiškai — Morzės abėcėlė“, juokauja autorius. Abstrakcijos ant realistinio pagrindo, ar realizmas ant abstraktaus — nesvarbu, kurlink žiūrėsi, vis užkliūsi už postmodernistų idėjų ironijos, žaismo ir „performanco“.

Iš mažens nesutramdęs šių savo būdo ir kūrybos savybių, 1988 metais Liandsbergis tapo vienu Lietuvos menininkų instaliatorių ir „performancistų“ (tikrai, lūžta liežuvis) pirmūnu. Dalyvavo tuometinių Vilniaus dailės instituto studentų grupės „Žalias lapas“ akcijose Vilniuje ir Nidoje, su Herkum Kūnium padarė „Bendravimo meno“ („performančą“, seriją instaliacijų Jurgio Mačiūno garbei „Sekretai“. Nuo 1991 metų dirba kartu su Žilungu Katinu. Jų „performančiai“ trunka 10-15 minučių. Paviršutiniškai žiūrint, jų metu vyksta juokingi dalykai: menininkai lenda į purvą, konservuoja iš paveikslų skaidrės projekcijos trykstantį pieną ir vyną, guli nejudėdami po žeme, tačiau visi triukai tereikalingi vienam — šviežiai pagalvoti apie savo gyvenimo prasmę, apie tai, ką mums reiškia kiti žmonės. Žodžiu, bendražmogiškos vertybės. Liandsbergis ir jo partneriai moka jas pristatyti bei kalbos ir kultūrinį barjerą. Neveltai jie kviečiami dalyvauti meno festivaluose ir parodose įvairiausiose šalyse. Štai ir dabar žailininkas atsidūrė Čikagoje po „performančą“ festivalio Quebec'e, Kanadoje, o ten — po Korėjos, o ten — po Vengrijos, o ten — po Lenkijos, o ten — po Švedijos... ir t.t. Tai toks trisdešimt vienerių metų Vilniaus Pedagoginio universiteto dailės dėstytojas, paprastas ir gilus, savo meno šmėkštelėjimais nušviečiantis mūsų buitį.

Danas Lapkus

Pradėta sudaryti lietuvių poetų antologija apie Lietuvos žydų likimą. Tekstus bei sugestijas prašoma siųsti šiuo adresu:

ANTOLOGIA
27 Oakfield Avenue
Freeport, NY 11520

Nijolė Dirvianskytė — (kairėje) „Šeima“, 1996; (dešinėje) „Rumšišės“, 1996 (iš kelionių serijos).